

PE $\frac{A}{273}$

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÕNISSON

TEGEV TOIMETAJA **J. W. WESKI** PE 10308

ÜKSTEISTKÜMNES AASTAKÄIK

1916

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1916

XI AASTAKÄIK

№ 3

Post festum.

„Kitzbergi päevade“ järel hakkas midagi pakitsema. Siin ja seal mõned tähendused, mõned tagasivaated Wilde juubelipidu poole, siin ja seal mõni arvustav sõna. Kuni äkki Alide Ertel õige taltsutamata viisil oma arvamised välja pahvatas.

Tema kui teemurdja peale küll vaadata ei maksa — varem või hiljem oleksid küsimused ikkagi päevakorraale tulnud, mis Kitzbergi pidustuste puhul elavamaks läksid ja nüüd juba kaunis kindlalt oma kostusid nõuavad.

Kuid Alide Ertel on nii mõndagi sellest ära ütelnud, mis meil hinge peal pakitses. Kui meie tema tooni arvesse ei võta, siis seisab tema ütluste taga küllalt sellest, mis meie tähelepanemist suurel määral äratas.

Sellest võime muidugi mööda minna, et Alide Ertel nõudis, Kitzberg astugu seltskonnale, kes teda austada tahab, vaenulikult vastu, nagu seda Anna Haava olevat teinud, lükaku kõik auavaldused ja honoraarid tagasi ja olgu haavatud ka teiste kirjanikkude pärast, keda mitte nii ei ole austatud.

Seda aga tundis Alide Ertel niisama nagu õige paljud teised, et kuskil mingit ülekohut on tehtud ja edasi tehakse. Nimetas Wildet, Tuglast ja Marie Heibergi.

Mis siis õige on sündinud, et see ülekohtu-tunne nii elama löi? Kitzbergi austati, nii kuidas ta seda ära on teeninud. Aineliselt sai tema aga ainult väikse stipendiumi, nagu seda mujalpool noored kirjanikud ja kunstnikud saavad, et maailma vaadata, muljeid koguda, natuke puhata ja siis edasi töötada. Siin, meil, sai 60-aastane kirjanik selle stipendiumi õige hilja.

Aga ta sai tema. Teised ei saanud. Või kui said, siis õige vähe. Ja kui neid teisi austati, siis mitte sel mõõdul, mitte nii üleüldiselt, mitte nii elavalt. Mõnda

vaevalt tähelepandavalt. Ja sellepärast see tunne, et seltskond ülekohtune on olnud.

Pilk pöörab jällegi Wilde poole. Võrdled. Miks Wilde mitte?

Mul on kaunis kerge selle peale kosta: sellepärast et Wilde anti-seltskondlik iseloom ja kirjanik on, kuna Kitzberg kui kirjanik ja kui inimene seltskondlik, puhas-kodanlik on. Sellepärast on seltskonnal kergem Kitzbergi austada. Seltskond austab seega ühtlasi iseennast. Ja teoste väärtuste vahekord on niisugustel kordadel suure publikumi juures irrelevant, tähtis on ainult teoste laitmatus seltskondlikus mõttes.

Wilde on arvustav iseloom, agitatooriline, uut otsiv ja uut täidesaatev iseloom. Ta ei kirjuta ega tee ka seda mitte, mida seltskond õigeks ja pühaks peab. Ta toimetab sagedasti sellele otse risti vastu. Ta opponeerib, on vastasrinnas, ta pilkab sind ja vaatleb sind ja on — lihtinimliselt vaadates — sellepärast siis kaunis vastumeelne herra. Puudutab küsimusi, mis hea tooni indeksi peal on, kõige parema meelega, nõnda et heatahtlikumadki pead raputavad. Ta ei ole iga kord viisakas, ei saagi seda olla, sest et tema impulsid seda ei luba. Kõike seda on ta kirjanikuna kui ka inimesena. Kompromitteerib ennast seltskondlikult kui ka poliitiliselt, nõnda et seltskond teda ikka natuke kartlikult võõrastades vaatleb — ja kuidas sa teda siis õige austada julged!

Kitzberg on hoopis teist laadi. Ta saab igaühega hästi läbi. Tal on palju heast vanast kasvatuses kontides, tal on takti, tal on seda suurel määral olemas, mida sakslane „Liebenswürdigkeit“ nimetab, ja tal puuduvad kindlaks kujunenud ja isegi spontaansed antipaatid isikute kui ka nähtuste või voolude vastu. Ja kuigi tal neid peaks olema, siis katavad ülemlnimetatud omadused need kas täiesti kinni või lasevad neid vaevalt läbi paista. Tal on pilget, tal on teravust, ta arvustab ka, aga needsamad ülemlnimetatud omadused siluvad ja paitavad otsekohe tagantjärele, nõnda et üleüldiseks mõjuks ikka kõvasti prävaleeriv lahkus jääb. Seejuures on ta poliitiliselt pealtvaataja ja seltskondlikult täielikult nagu iga teine ristiinimene laitmata, korralik, ilma et kunagi mõni kõrvalhüpe üle seltskondlise üleüldise vaadetepiiri kellegile närvide peale oleks käinud.

On ju ka neid olemas, kes Wilde ja Kitzbergi kirjanuslist tegevust üksteise vastu seades otsusele jõuavad, mis Wildet sellele vähemväärtuslisele seisukohale asetab,

mis tema austamist sel määral ära keelab, nagu ta Kitzbergile osaks sai. Ma tahan koguni uskuda, et neid õige palju on. Kuid ma kahtlen väga, kas siin puhas-kirjanduslisi väärtusi üksteise vastu seatakse. Sest need etteheited, mis Wilde kirjatöödele tehakse, et nad intellektuaalselt mitte küllalt rahuldavad ei ole, et nad kompositsiooni, s. o. tehniliste vigade all kannatavad, et nad tendentsi taga ajavad, et nad vormiliselt mitte küllalt küpsed ei ole j. n. e., ei kaalu minu silmis sel korral mitte midagi, kui meie Wilde ja Kitzbergi peale kui kirjandusliselt loovate tüüpuste peale vaatame. Sest neidsamu etteheiteid ei tehta Kitzbergile mitte, kuigi nad nii mitmes Kitzbergi töös niisama põhjendatud on kui mitmes Wildegi töös. Nii et siin selles kirjandusliseski hindamises ikka produktsiooni kaudu nähtavale tulevat indiviiduumi arvustatakse, kusjuures üks indiviiduum sümpaatlik on ja teine mitte.

Age de gustibus disputandum est! Esto! Leplikumad meist nõuavad vähemalt seda, et kui ühe kirjanduslise tüüpuse eluõigust suure publikumi ees pidulikult sanktsioneeritakse, siis seda eluõigust teisele niisama peab antama. Sest möödaläinud pidustuste puhul tekkis küsimus: mis peab nende kirjanikkude ja kunstnikkudega sündima, kelle nina suuremale hulgale mitte meele järele ei ole? Mis saab neist huvitavatest nähtustest, kelle isiklikud omadused mitte suuremale hulgale mõistetavad ei ole? Mis nendega, kes oma liiga suure tagasihoidlikkusega seltskonda nagu ignoreerides teda niisama haavavad, nagu teised seda oma liiga suure iseteadvusega teevad?

Usun, et pessimistki olla ei tarvitse, vaid ainult natukene tähelepanelik vaatleja: vastust nende küsimiste peale anda on kerge. Senikui arvustus meil mitte küllalt kõrgele astmele ei ole nihkunud, seni jääb *status quo ante* maksma. Kangekaelsemad temperamendid kirjanduses ja kunstis aratavad ehk küll üleüldist tähelepanekut, aga see tähelepanek ei muutu mitte üleüldiseks poolehoidmiseks. Ja väiksemad kildkonnad, kes muidugi tekivad, ei suuda neile kirjanikkudele ja kunstnikkudele, kes sel või teisel põhjusel üleüldsuse maitse vastu käivad, mitte nii tugevaks toeks olla, nagu see soovivat oleks.

Kujutatagu enesele meil — kui seda keegi suudab — ühte Strindbergi ette, ümberhindajat, vihkajat, piirita iseteadvusega meest, kelle isiklikud omadused küllalt eemale tõukavad olid. Ja siis uskugu keegi, et meie juures tema käsi paremini oleks käinud kui Rootsis! Rootsis, kus ometi kirjandusline traditsioon olemas oli ühes arvustuslises

kultuuriga. Missugune saatus ootaks meil Poed, Liliencroni? Kuidas tuleks Eesti neile vastu, kel oma kirjaniku või kunstniku „seisuseuhkus“ paratamata omadusena veres on?

Naeruväärt oleks arvata, et kõik need, kelle enesetunnet mõeldud ja tulevikus meil ettekujutatavad kirjanikud haavama hakkavad, isiklikkudest tunnetest üle saaksid ja — kuigi kibeda naeratusega — loorberipärga pakuksid.

Sammu edasi oleme aga juba astunud. Äratundmine hakkab enesele tõsiselt teed murdma, et arvustus teenete järele autasu peab määrama hakkama, puhas-kunstiliste teenete järele. Ühtlasi on nõudmine käredamaks läinud, et kirjanikkude ja kunstnikkude heaks rohkem tehtagu, kui seda seni on sündinud. Kitzbergi pidustused näitasid, et selles sihis midagi teha võidakse, ilma et see meile üle jõu käiks — oleks veel palju rohkemgi teha võidud! Ja nüüd — *vivant sequentes!*

K. A. Hindrey.

Kas ‚meelde‘ või ‚meele‘?

Vastuseks Dr. Lauri Kettunen'i kirjutusele.

Praeguses üleüldises, „ametlikus“ kirjakeeles valitsevad illatiivid ‚meelde, keelde, joonde, juurde, suurde, saarde, jne., kuna illatiivid ‚meele (ikka 3-ndas vältes), keele, joone, juure, suure, saare‘ on need vormid, mida keeleuendajad tarvitavad ja ka mõned grammatikud — Weske, Põld, Jõgewer — soovivad, ja juba teatava tagajärjega. Seal aga on nüüd ametlik keeleuususe endale autoriteetliku kaitsja leidnud Dr. Lauri Kettunen'is, kes tänavuse „Eesti Kirjanduse“ jaanuarinumbris (lk. 11—14) soovib ja palub ‚meelde, juurde‘, s. o. *de*-liste vormide juure jääda, mis ta leiab e-vormidest paremad olevat.

Kas on tal aga selles tükis õigus ja kas argumendid, mis ta ette toob, on küllalt uskumapanevad? Seda vaadeldagem järgnevail ridadel.

Enne aga olgu vaieldava küsimuse paremaks arusaamiseks veel järgmist öeldud.

Praegu „ametlikult“ valitsevad *de*-lõpulised¹⁾ vormid (‚meelde, keelde, juurde‘ jne.) on, nagu teada; lõunaeestilised ja nad eksisteerivad kirjakeeles ainult võrdlemisi õige lühikest aega, 80-ndaist, õigemini alles 90-ndaist aastaist,

1) d-hääliku tekkimise kohta v. Kettunen'i kõnealune artikkel.

s. o. Hermanni ajast peale, kelle grammatika nad sanktsioneeris ja fikseeris. Nende tegelikku tarvituseletulekut aga tuleb seletada sellega, et ärkamiseajal palju tähtsaid kirjamehi tõusis Lõuna-Eestist, eriti Viljandimaalt kui enam edenenud maakonnast, samuti kui nende läbi mitmed muudki lõunaeestilisused — mõned õige head ja soovitavad — hakkasid kirjakeele imbuma ja ülivõimu endi kätte kiskuma, Põhja-Eesti vorme välja tõrjudes. Seega ei ole ‚meelde‘ kirjakeelne iga suurem kui 30 aasta ümber. Enne seda aega aga, kirjanduse algusest peale, paarisaja aasta jooksul olid kirjakeeles (mis Põhja-Eesti murdeist oma alguse sai) just põhjaeestilised ‚meele, keele, juure‘ üleüldised. Nii piiblis, nii kogu „tallinnakeelses“ vaimulikus kirjanduses, nii ka Kreutzwaldi, Jannseni ja ka Jakobsoni kirjatöödes¹⁾.

Nüüd jälle uuesti põhjaeestilised vormid (‚meele, keele, juure‘) tarvitusele võtta, ei oleks mingi uuendus, vaid lihtsalt tagasiminekuks endiste kirjakeeliste vormide juure, mis veel 40 aasta eest valitsesid.

Meie arvates on kõigiti põhjust praeguste vormide (‚meelde, juurde‘) juure mitte jääda ja endised (‚meele, juure‘) uuesti tarvitusele võtta. Kettunen on vastupidisele otsusele jõudnud, ja seda ühel otstarbekohasuse põhjusel: illatiive ‚meele, juure‘ võidakse ka genetiivideks pidada, kuna ‚meelde, juurde‘ seda äravahetamise-hädaohtu ei paku. Argument omast kohast õige ja tähtis, mida ikka tuleb arvesse võtta. Kuid käesoleval korral kaotab see argument kogu oma jõu, selle tõttu, et see vormide samasus ja sellest tekkiv äravahetamise-hädaoht ainult silmale on olemas — meie praeguse ortograafia puudulisuse tõttu, mis selles seisab, et suuremas jaos juhtumuses teise ja kolmanda välte vahet ei saa kirjas märkida. Kõrvale — eestlase kõrvale — aga on mõlema vormide — genetiivi ja illatiivi — vahel selge, äravahetamata vahe, mille moodustab häälikute eripikkus ja mõnedes (ee-, oo-, öö-häälikuis) veel nende kõlaline erilaad; võrreldagu: ‚meele (pärest)‘ ja ‚(tuli) mee le‘; ‚s ä ä r e (luu)‘ ja ‚(kukkus saapa) s ä ä r e‘; (asi on) j o o n e (peal) ja ‚(sai asja) j o o n e‘ jne.

Oleks seepärast küll veidi imelik, kui tahetaks vormide valikus end juhtida lasta meie praeguse õigekirjutuse ebatäielisusest, mis võib ainult ajutine olla, sest loodan kindlasti, et tulevikus meil viimati ikka mingi abinõu otsitakse

1) Näit. kiusaja tuli temma juure (Mat. 4, 3); mee le tutetab (Kreutzwaldi ja Koivula kirjavah. I, 60); juure (Jakobson, Kolm saama kõnet lk. 13).

ja tarvitusele võetakse, millega kolmandat vältet teisest, kui mitte kõigis juhtumises, siis vähemalt tarbekordadel võib eraldada. Jah, kas Kettunen tõesti tahab niisugust mitte üsna ebatähtsat küsimust ära otsustada puht-graafiliste motiivide vaatekohalt? Ja kui mööndagi, et genetiivi ja partitiivi graafiline ühtesattumine piinlik ja tülitav eba-koht on, — ta juhtubki seda vahel olema —, siis ei vähendaksid seda ‚meelde‘-vormide juure jäämine kuigi palju, sest peale ‚meel‘-tüüpiste sõnade, mida arvult üsna vähe — ainult tükki 30¹⁾, on lugemata hulk muid sõnu, kus ükski d vaheletulek võimalik ei ole, vaid kus ainult vältete läbi, s. o. häälmises illatiiv genetiivist erineb. näit.: ‚metsa (tee), ja ‚läks metsa‘; ‚(sõitis) linna‘ ja ‚linna (suurus)‘, ‚(ta süvenes sellesse) romaani‘ ja ‚romani (sisu)‘; ‚(reisib) Pariisi‘ ja ‚Pariisi (mood)‘ jne. jne. Kui neis tuhandeis sõnus oleme sunnitud partitiivi ja genetiivi (ajutiselt) graafilise samasusega leppima ja sellest üle saama, siis ei või ometi 30 juhtumuse juuretulek meie seisukorda tunduvalt pahendada. Ja seegi asjaolu, et kõnealune liik illatiive moodustab ainult väikse murdosa, *quantité négligeable*, kogu üleüldisest liigist, vähendab jällegi Kettuneni ettetoodud põhjenduse jõudu. Ja kui veel seda oletada, et Ridala ettepanud mitmuse genetiivi reform ‚(nende) meelde, keelde, juurde‘ läbi läheb (mille vastu allakirjutanulgi midagi ei oleks), siis langeb Kettunen'i kogu graafiline argument kokku, sest et de-lõpuline illatiiv de-lõpulise mitmuse genetiiviga — jällegi graafiliselt! — ühte satuks. Nõiutud ring!

Järelikult ‚meelde, juurde‘ on tarbetu erand, asjata murdeline kõrvalekaldumine üleüldisest reeglist, millest omakorda erandi moodustavad vormid ‚poole, sülle‘ (miks siis siin ei ole ‚poolde, sülde‘?). Erandid, murdelisi vorme võib ja tuleb sallida, kui neil mingi muu asja poolest paremus oleks, nimelt kui nad keele kõlavusele mingit võitu tähendaksid, nagu seda on mitmed muud viimasil aastakümneil kirjakeele valgunud lõunaeestilisused, mille lisaks veel eriti soovitaksime i-mitmusi ja i-minevikka. Kuid siin, ümberpöörduvalt, vormid ‚meelde, juurde‘ ei ole ses mõttes mitte üksi paremad, vaid otse pahemad kui vastavad põhjaeestilised: nad toovad jällegi mõne d lisaks, selle Eesti

1) Need on järgmised: -l: keel, meel, peel, — (hiil), — hool, pool, sool, vool, — huul, (luul), tuul, — hääl; -n: peen, seen, teen, — niin, — joon, soon; — r: kaar, saar, — veer, — hiir, kiir, (viir, haril. gen. ‚piiri‘), — hoor, noor, — juur, suur, — säär, väär (Wied., tähend. ‚Sammetente, oïdemia fusca‘).

keeles nii tüütavalt sageda hääliku, millest õnnelikud oleme jällegi mõne eksemplaari võrra vabaneda. See pärast soovitame tungivalt illatiivid *meele, keele, juure* normaalvormideks võtta¹⁾.

Kettunen nähtavasti ei tunnusta siin esteetilist printsiipi ja motiivi, mida näib vääristi hindavat liig subjektiivseks ja ebamääraseks. Üsna arvukas kategooria isikuid meil Eestis saab õnnelik olema, et võib end nüüd toetada Soome keeleteadlase autoriteedile omas keele-esthetika vastasuses üleüldse ja selles juhtumuses eraldi. Kuid kas ei tule esteetilise põhjusemõtte ignoreerimine või selle liig subjektiivseks, seega tarbetumaks ja ebakompetendiks tunnistamine peajasjalikult sellest, et selleks isiklikult küllalt suurt vajadust ei tunta? Sellest vist tuleb ka see, et ei taheta näha, mis meie ülesseatud ja tarvitatud kõlalise ilu nõuetes ja tingimustes objektiivist ja kõigile maksvat on, sest et need üleüldise esthetika põhjuseadustes põhjenevad. Kettunen heidab ka vastu, et need põhjusemõtted ja maitse tulevikus võivad muutuda (v. ta artikli eelviimne absats). Seda võib oletada ja mõõnda. Kui aga ka tegelikult tahaksime silmas pidada kõiki võimalikka muutusi, mis näit. saja aasta pärast võiksid kujuneda põhjusemõtteis, maitseis, vajadustes, siis ei tohiks me julgeda enam midagi teha ega luua, mil esthetikaga tegu, näit. ühtki ilusat teatri-maja ega avalikku ausammast, sest, võib olla, tulevase sugupõlve maitse ei ole sellega rahul. Kuid sellest oletusest ei lase vist ükski loov vaim end eksitada, niisama vähe kui praegune keeleuendus sellepärast peaks oma korralduse- ja rikastusegevuses loobuma põhjusemõttest ja püüdest keelt seejuures ka ilusamaks teha, ainult sellepärast, et suure hulga kaasaeglaste tunded ja närvid küllalt peenenud ei ole seks, et pertsipeerida (sellekohane Eesti sõna puudub) mõnede paralleelvormide võrdelisi esteetilisi väärtusi ja paremusi ja nende olemasolu keeles soovida.

Joh. Aavik.

1) Selle puhul olgu tähendatud, et s-lõpuliste nominatiividega e-tüvede ainsuse illatiivis -d- püsib, sest et see seal tüve enda element: *kaas* (< *kansi* < *kandi* < *kande*), illatiiv *kaande*; samuti: *küüs*—*küünde*, *laas*—*laande*, *lääs*—*läände*, *kõrs* (< *kõrsi* < *kõrdi* < *körde*) — *körde*, *pars*—*parde*, *vars*—*varde*, *tõrs*—*törde* jne.

Matteuse evangeeliumi viies peatükk.

„Iseäranis palju on proovitrükki Matteuse evangeeliumi 5. peatükis muudetud: Mitte ükski salm ei ole muutmata jäänud!“

Ülempreester A. Wärat.

„Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamatus VII“ lk. 30 ja 31 on ülempreestri A. Wärati kõne, mis ta 13. aprillil 1914 Riias Eesti Kirjanduse Seltsi kõnekoosolekul „Uue Testamendi tõlke üle“ pidanud, sisu poolest lühidalt ära trükitud ja sellele keeleteadlase J. Aaviku tähendus juure lisatud, „et preestrite tõlge palju parandust on toonud ja endisest samm edasi on“. *Audiatum et altera pars!* Seda Rooma tarka sõna ei saadud Riias tähele panna. Sest „Alalise piiblikeele parandamise komitee“ liikmetest ei olnud ühtegi seal. Sellepärast ei võinud otsus, mis seal proovitrüki kohta tehti, mitte vastuvaidlemata õige olla, nagu koosoleku kirjelduse järele võidi mõelda. Oma silm on kuningas. Sellepärast pean tulusaks proovitrüki tõlget ja preestritekommisjoni tõlget siin kõrvuti ära trükkida, et igauks ise nende tõlgete üle võiks otsust teha. Omalt poolt lisan mõne tähenduse juure, et ülempreestri A. Wärati süüdistusi komitee mõttes valgustada. Ma ei või ka mitte ütlemata jätta, et paarikümne aasta eest tagasi, kui uue tõlke eeskirju kokku seati, kõik Eesti kirjanikud ajasõna mineviku lõppu -ivad ja -sivad kirjutasid ja komiteele mõjuvalt poolt ette pandi ka selle poolest piiblikeelt muu kirjanduse keelega täielisesse kokkukõllasse seada. Niisamuti pidid võõrakeelsed sõnad vastavate omakeeliste sõnade eest taganema. Ka ära vananenud sõnad pidid nüüdseal ajal tarvitata vaile kohastele sõnadele maad andma. Üleüldse määrati, et ükski niisuguseid sõnakujusid tohib tarvitada, mis elavas rahvakeeles tõesti ette tulevad, ja niisuguseid sõnu võtta, mis pühakirja kohased ja võimalikult kõigil pool tuttavad on. Sellepärast jäid sõnad nagu „jünger“, „teps“, „elik“, „runstik“ jne. uuest tõlkest välja. Nüüd aga nõutakse tingimata „jüngri“ tagasivõtmist ja lõpu -ivad, -sivad mahajätmist. Selle vastu ei vaidle komitee. Ja minagi kirjutati käesoleva peatüki ära kirja proovitrükist seda mööda välja.

Proovitrükk.

5. Peatükk.

Kristuse mäejuttus: Õndsakskiitmised ja õige käsuseadusetäitmine.

1. Aga kui tema rahvast nägi, läks ta ühe mäe peale. Ja kui ta maha oli istunud, tulid tema jüngrid tema juure.

2. Ja tema tegi oma suu lahti, õpetas neid ja ütles:

3. „Õndsad on need, kes vaimus vaesed, sest nende päralt on taevariik.

4. Õndsad on need, kes kurvad, sest neid peab rõõmustatama.

5. Õndsad on tasased, sest nemad peavad maa päranduseks saama.

6. Õndsad on need, kes õiguse järele isunevad ja jänunevad, sest neid peab kosutatama.

7. Õndsad on armulised, sest nemad peavad armu saama.

8. Õndsad on need, kes puhtad südamest, sest nemad peavad Jumalat nägema.

9. Õndsad on rahunõudjad, sest neid peab Jumala lapsiks hüütama.

10. Õndsad on need, keda õiguse pärast taga kiusatakse, sest nende päralt on taevariik.

11. Õndsad olete teie, kui inimesed teid minu pärast laimavad ja taga kiusavad ja kõiksugu kurja teie peale räägivad, kui nemad valetavad.

12. Rõõmustage ja olge väga rõõmsad, sest teie palk on suur taevas. Nõndasamuti

Preestritekommisjoni tõlge.

Kristuse mäejuttus; õndsuse sõnad ja käsutäitmine.

1. Aga kui tema rahvast nägi, läks tema üles mäe peale. Ja kui ta maha istus, tulid tema jüngrid tema juure.

2. Ja tema tegi oma suu lahti, õpetas neid ja ütles:

3. Õndsad on vaesed vaimus, sest nende päralt on taevariik.

4. Õndsad on kurvad, sest nemad saavad rõõsitud.

5. Õndsad on tasased, sest nemad saavad maa päranduseks.

6. Õndsad on need, kellel nälg ja jänu on õiguse järele, sest nemad saavad toidetud.

7. Õndsad on armulised, sest nemad saavad armu.

8. Õndsad on puhtad südamest, sest nemad saavad Jumalat nägema.

9. Õndsad on rahunõudjad, sest neid saab Jumala lasteks hüütud.

10. Õndsad on need, keda õiguse pärast taga kiusatakse, sest nende päralt on taevariik.

11. Õndsad olete teie, kui inimesed teid minu pärast laimavad ja taga kiusavad ja kõiksugu kurja teie peale valetades räägivad.

12. Rõõmustage ja olge väga rõõmsad, sest teie palk on suur taevas. Nõndasamuti

on nemad prohvetid taga kiusanud, kes enne teid on olnud.

13. Teie olete maa sool. Aga kui sool tuimaks läheb, miska peab teda soolaseks tehtama? Ta ei kõlba enam kuhugi, kui välja visata ja inimeste ära sõtkuda.

14. Teie olete maailma valgus. Linn, mis mäe otsas, ei või mitte varjule jääda.

15. Ei süüta ka ükski küünalt põlema ja ei pane teda vaka alla, vaid küünlajala peale, siis paistab tema kõigile, kes kojask on.

16. Nõnda paistku teie valgus inimeste ees, et nemad teie häid tegusid näevad ja teie Isa auustavad, kes taevask on.

17. Ärge mõtelge, et mina käsuseadust ja prohvetid olen tulnud tühjaks tegema; mina ei ole tulnud neid tühjaks tegema, vaid täitma.

18. Sest tõesti, mina ütlen teile: Kuni taevask ja maa hukka läheb, ei kao käsuseadusest mitte üks ainus kirjatäht ega märgikene, kuni kõik sünnib!

19. Kes nüüd ühe ainsa neist kõige vähemaistki käskudest kaotab ja inimesi nõnda õpetab, seda peab taevariigis kõige vähemaks hüütama; aga kes seda mööda teeb ja õpetab, seda peab taevariigis suureks hüütama.

20. Sest mina ütlen teile: Kui teie õigus palju ülem ei ole kui kirjatundjate ja vari-

muti on nemad prohvetid taga kiusanud, kes enne teid on olnud.

13. Teie olete maa sool. Aga kui sool tuimaks läheb, miska teda soolaseks teha? Ta ei kõlba enam kuhugi, kui et välja visata ja inimestest ära tallata.

14. Teie olete maailma valgus. Linn, mis mäe otsas, ei või mitte varjule jääda.

15. Ei süüta ka ükski küünalt põlema ja ei pane teda vaka alla, vaid küünlajala peale, siis paistab tema kõigile, kes kojask on.

16. Nõnda paistku teie valgus inimeste ees, et nemad teie häid tegusid näeksid ja austaksid teie Isa, kes taevask on.

17. Ärge mõtelge, et mina käsuseadust ja prohvetid olen tulnud kaotama; mina ei ole tulnud neid kaotama, vaid täitma.

18. Sest tõesti, mina ütlen teile: Kuni taevask ja maa hukka läheb, ei kao käsuseadusest mitte üks ainus kirjatäheke ega märgikene, kuni kõik sünnib.

19. Kes nüüd iial ühe ainsa neist kõige vähemaistki käskudest kaotab ja inimesi nõnda õpetab, see saab taevariigis kõige vähemaks hüütud; aga kes seda mööda teeb ja õpetab, see saab taevariigis suureks hüütud.

20. Sest mina ütlen teile: Kui teie õigus palju ülem ei ole, kui kirjatundjate ja

seeride õigus, siis ei saa teie mitte taevariiki!

21. Teie olete kuulnud, et esivanematele on kästud: „Sina ei pea mitte tapma!“ Aga kes tapab, olgu kohtu väärt!

22. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes oma venna peale viha kannab, on kohtu väärt. Aga kes oma venna vastu ütleb: „Sa tühipaljas!“ on suure kohtu väärt. Aga kes ütleb: „Sa jõle!“ on põrgu tule väärt.

23. Kui sina siis oma annet altarile viid ja seal tuleb sulle meele, et su vennal on midagi sinu vastu,

24. Siis jäta oma anne sinna altari ette ja mine enne ja lepi oma vennaga ära ja siis alles tule ja too oma anne.

25. Ole varsti valmis oma vastasega ära leppima, nii kaua kui sina temaga teel oled, et vastane sind ei anna ära kohtumõistja kätte ja kohtumõistja sind ei anna ära sulase kätte ja sind ei visata vangitorni.

26. Tõesti, mina ütlen sulle, sina ei pease sealt välja, enne kui sina viimse tinga ära maksad!

27. Teie olete kuulnud, et esivanematele on kästud: „Sina ei pea mitte abielu rikkuma!“

28. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes naese peale vaatab ja teda himustab, on juba omas südames temaga abielu ära rikkunud.

variseride õigus, siis ei saa teie mitte taeva riiki.

21. Teie olete kuulnud, et vana aja rahvale on öeldud: „sina ei pea mitte tapma! Aga kes tapab, on kohtu väärt.“

22. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes oma venna peale ilma asjata viha kannab, on kohtu väärt. Aga kes oma venna vastu ütleb: „Raka,“ on suure kohtu väärt. Aga kes ütleb: „Sa jõle,“ on põrgu tule väärt.

23. Seepärast kui sina oma ande altari ette tood ja seal sull meele tuleb, et su vennal midagi sinu vastu on,

24. Siis jäta oma anne sinna altari ette ja mine ja lepi enne oma vennaga ära ja siis alles tule ja too oma anne.

25. Ole pea valmis oma vastasega leppima, nii kaua kui sina temaga tee peal oled, et vastane sind ei annaks ära kohtumõistja kätte ja kohtumõistja sind ei annaks ära sulase kätte ja sind ei visataks vangitorni.

26. Tõesti, mina ütlen sulle, sina ei pease sealt välja, enne kui sina viimse tinga ära maksad.

27. Teie olete kuulnud, et vana aja rahvale on öeldud: „Sina ei pea mitte abielu rikkuma.“

28. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes naese peale vaatab teda himustades, on juba omas südames temaga abielu ära rikkunud.

29. Ja kui sinu parem silm sind pahandab, siis kisu ta välja ja viska enesest ära, sest sulle on parem, et üks sinu liikmist hukka läheb, kui et kõik su ihu põrgu heidetakse.

30. Ja kui sinu parem käsi sind pahandab, siis raiu ta otsast maha ja viska enesest ära; sest sulle on parem, et üks sinu liikmist hukka läheb, kui et kõik ihu põrgu heidetakse.

31. Veel on kästud: „Kes ennast oma naesest lahutab, andku temale lahutamisekiri!“

32. Aga mina ütlen teile: Igaüks, kes ennast omast naesest lahutab, muidu kui hooruse pärast, see teeb, et naene abielu rikub; ja kes lahutatud naese võtab, see rikub abielu.

33. Jälle olete teie kuulnud, et esivanematele on kästud: „Sina ei pea mitte valet vanduma, vaid pead Issandale oma vandeid pidama!“

34. Aga mina ütlen teile, et teie ülepea mitte ei pea vanduma, ei taeva juures, sest see on Jumala auujärg;

35. Ega maa juures, sest see on tema jalajärg; ega Jerusalemma juures, sest see on suure kuninga linn.

36. Ei pea sina ka mitte oma pea juures vanduma, sest sina ei või ühte ainust juuksekarva ei valgeks ega mustaks teha.

37. Aga teie kõne olgu: „Jah, jah, ei mitte, ei mitte!“ Mis üle selle, see on tigidast.

29. Aga kui sinu parem silm sind eksitab, siis kisu ta välja ja viska enesest ära, sest sulle on parem, et üks sinu liikmist hukka läheb, kui et kõik su ihu põrgu heidetakse.

30. Ja kui sinu parem käsi sind eksitab, siis raiu ta otsast maha ja viska enesest ära, sest sulle on parem, et üks sinu liikmist hukka läheb, kui et kõik su ihu põrgu heidetakse.

31. Ka on öeldud, et kes omast naesest ennast lahutab, andku temale lahutamisekiri.

32. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes omast naesest ennast lahutab, muidu kui hooruse pärast, see teeb, et naene abielu rikub; ja kes lahutatud naese ära võtab, see rikub abielu.

33. Jälle olete teie kuulnud, et vana aja rahvale on öeldud: Ära vannu mitte valet, vaid täida Issandale omad vanded.

34. Aga mina ütlen teile, et teie koguni mitte ei pea vanduma, ei taeva nimel, sest see on Jumala auujärg;

35. Ega maa nimel, sest see on tema jalgealune järg; ega Jerusalemma nimel, sest see on suure kuninga linn.

36. Ära vannu ka mitte oma pea juures, sest sina ei või mitte ühte ainust juuksekarva ei valgeks ega mustaks teha.

37. Aga teie kõne olgu: „Jah, jah; ei mitte, ei mitte.“ Mis üle selle, see on kurjast.

38. Teie olete kuulnud, et on öeldud: „Silm silma vastu ja hammas hamba vastu!“

39. Aga mina ütlen teile, et teie ei pea mitte tigidale vastu panema, vaid kui keegi sind parema kõrva äärde lööb, siis pööra ka teine tema poole.

40. Ja kes sinuga tahab kohut käia ja sinu kuube võtta, sellele jäta ka vammus.

41. Ja kui keegi sind sunnib ühte penikoormat käima, siis mine temaga kaks.

42. Anna sellele, kes sinult palub; ja ära pööra sellest ära, kes sinult tahab laenata.

43. Teie olete kuulnud, et on öeldud: „Sina pead oma ligimest armastama ja oma vihameest vihkama!“

44. Aga mina ütlen teile: Armastage oma vihamehi, õnnistage oma needjaid, tehke head oma vihkajaile ja paluge oma laimajate ja tagakiusajate eest,

45. Et teie oma Isa lapsiks saaksite, kes taevas on; sest tema laseb oma päikest tõusta kurjade ja heade üle ja laseb vihma sadada õigete ja ülekohtuste peale.

46. Sest kui teie neid armastate, kes teid armastavad, mis palka teie selle eest saate? Eks tõlnerid ka sedasama ei tee?

47. Ja kui teie üksi oma vendade vastu lahked olete, mis head teete teie enam kui teised? Eks tõlnerid ka sedasama ei tee?

38. Teie olete kuulnud, et on öeldud: „Silm silma vastu ja hammas hamba vastu!“

39. Aga mina ütlen teile, et teie ei pea mitte kurjale vastu panema, vaid kui keegi sind parema kõrva äärde lööb, siis pööra ka teine tema poole.

40. Ja kes sinuga tahab kohut käia ja sinu kuue võtta, sellele jäta ka vammus.

41. Ja kui keegi sind sunnib ühte penikoormat käima, mine temaga kaks.

42. Anna sellele, kes sinult palub, ja ära pööra ennast sellest ära, kes sinult tahab laenata.

43. Teie olete kuulnud, et on öeldud: „Armasta oma ligimest ja vihka oma vihamest.“

44. Aga mina ütlen teile: Armastage oma vihamehi, õnnistage neid, kes teid neavad, tehke head neile, kes teid vihkavad, ja paluge nende eest, kes teile liiga teevad jg teid tagakiusavad,

45. Et teie oma Isa lasteks saaksite, kes taevas on; sest tema laseb oma päikest tõusta kurjade ja heade üle, ja laseb vihma sadada õigete ja ülekohtuste peale.

46. Sest kui teie neid armastate, kes teid armastavad, mis palka teie saate? Eks tõlnerid ka sedasama ei tee?

47. Ja kui teie üksipäinis oma vendi teretate, mis iseäralist teie teete? Eks ka paganad nõndasamuti ei tee?

48. Sellepärast olge teie täielised, nõnda kui teie taevane Isa täieline on!"

48. Seepärast olge teie täielikud, nõnda kui teie taevane Isa täieline on."

Nüüd vaatame, kui palju preestritekommisjoni tõlge proovitrükist lahku läheb. Ülempreester A. Wärat kinnitab: „Mitte ükski salm ei ole muutmata jäänud!“ Aga 9 salmi on 48 salmi seas, kus ühte tähtegi ei ole muudetud, ja 17 salmi, kus mõni täht ehk üksik sõna ehk sõnakuju teiseks on saanud, näituseks s. 18 „kirjataheke“, kus proovitrükis „kirjataht“ seisab; s. 17 „kaotama“, kus proovitrükis „tühjaks tegema“ loetakse; s. 45, kus „lasteks“ proovitrüki „lapsiks“ asemele on pandud. Nii võib öelda, et 26 salmi on oluliselt muutmata jäänud. Enam ehk vähem muudetud on 22 salmi. Kui õnnelikult, selle üle tehku erapooletumad asjatundjad otsust. Minu tundmise järele ei käi 3. salmi tõlge: „Õnnsad on vaesed vaimus, sest nende päralt on taevariiki!“ algkeele mõttega kuidagi kokku. S. 4: „Õnnsad on kurvad, sest nemad saavad trööstitud!“ on käega katsutav germanismus. Niisamuti s. 6, 8, 9, 19. „Ja kõiksugu kurja teie peale valetades räägivad“, s. 11, ja „vaatab teda himustades“, s. 28, ei ole ladus Eesti keel, vaid Vene värki öeldud. „Ja inimestest ära tallata“, s. 13, ei ole Eesti keele loomu järele. Kindla kõneviisi asemele on mitmes kohas tingiv kõneviisi astunud, nagu s. 16, „et nemad teie häid tegusid näeksid“, niisamuti s. 25, „ei annaks“, „ei visataks“. S. 47 on hoopis teise algteksti järele tõlgitud, kui teised salmid. Meile on „Textus receptus“ algtekstiks ette kirjutatud ja üksi koguni mõjuvail põhjustel tohime teist teksti tarvitada, nagu s. 22, kus sõna „ilmaasjata“ maha kustutasime, ehk ta küll „Textus receptuses“ seisab. Hariliku „sellepärast“ asemele on vananenud „seepärast“ pandud.

Ehk küll, üldiselt öelda, harilikku kirjaviisi on tarvitatud, siiski ei või nimetamata jätta, et ühtlasi „vana kirjaviisi“ on pruugitud, nimelt nimede kirjutamises. Nii loeme: „Josep, Tavet, Jakob, Salomon, Jerusalemm, Judamaa“ jne. See ei lähe korda. Kahte kirjaviisi ühes raamatutes tarvitada on võimata. Ei ole ka üheski muus keeles kui Eesti keeles seda teha katsutud. Nimesid on iga rahvas enam ehk vähem oma keele loomu ja laadi järele kirjutanud ja välja rääkinud. Eesti rahval on seesama õigus, mis teistelgi. Eesti õlgekiri seisab foneetilisel alusel. Selsamal alusel seisavad kirjas ka nimed. Võõraste nimedega ei või lugu teisiti olla, liiati piiblis ettetu-

levate nimedega, mis omale paarisaja aasta jooksul otse Eesti laadi on omandanud. Meie ei või teisiti kirjutada kui räägime. Ja meie räägime: „Joosep, Taavet, Jaakob, Saalomon, Jeruusaleem, Juudamaa“ jne. Kui ülempreester Wärat ütleb, et tema need nimed Heebrea keele järele on kirjutanud, siis ei käi see asjaoluga mitte kokku. Ülemal ülesloetud nimed räägitakse Heebrea keeli umbes nõnda välja: „Joséf, David, Ja'akôb, Shelomô, Jerûshalàjim, Jehûdá“. Nõnda meie keel ei painu. Meie oleme piibli nimed enam ehk vähem Ladina keele kaudu kätte saanud ja neid aegade jooksul võimalikult eestistanud. Ladina ja Eesti keele väljarääkimise laad sünnib kaunisti kokku. Mõne võõraste keelte tundja meeleheaks ei ole meil tõesti mitte tarvis harjunud nimedest lahkuda ja neile asemele panna: Betlehem, Betania, Filippi, Gideon, Goliat, David, Diana, Stefanus jne. Ühine foneetiline kirjaviis niihästi keeles kui ka nimedes jäägu maksvaks!

Iseäralist raskust teeb harjunudki tõlkijale objekti õieti tarvitamine, kas tuleb osastavat või sihitavat käänat võtta. Sagedasti võib seda ehk teist käänat tarvitada, seua mõõda missugusest seisukohast tõlkija asja peale vaatab. Piiblitõlkes on palju niisuguseid kohte. „Alaline piiblikeele parandamise komitee“ katsus niisugused kohad teravasti ja igakülgsest läbi ja jõudis enamasti täiesti ühisele otsusele. Sellepärast tohin loota, et selle asja poolest proovitrükk veata on. Aga preestritekommisjon on otse vastupidisele otsusele jõudnud, nagu s. 23 ja 40 näitavad, kus mõlemas kohas sihitavat, mitte osastavat, nagu ülempreester ütleb, on tarvitatud, kus ükski osastav kääne õige on: „Kui sina siis oma annet altarile viid“, s. 23, ja ei mitte: „Kui sina oma ande altari ette tood“, ehk s. 40: „Ja kes sinuga tahab kohut käia ja sinu kuube võtta“, ja ei mitte: „Ja sinu kuue võtta!“ Need on meie keele iseäralised peensused. Veel ühte sõna tuletan meelde, mille tarvitamine lugijale naeru peale ajab, see on sõna „võtma“, nagu Matt. 4,4: „Tema võtab oma inglid sinu pärast käskida!“ Matteuse 5. peatükis sarnast kõnekäänu ette ei tule. Ja muud seda kõnekäänu meie ajal suhu ei võta kui naljahambad.

Olen proovitrüki ja preestritekommisjoni tõlke kõrvuti toonud, nii et iga lugija mõlemaid teineteisega võib võrrelda, nagu mina seda mitu korda tegin, et keeleteadlase Aaviku otsusele jõuda, et „preestrite tõlge palju päandust on toonud ja endisest samm edasi on!“ Mina ei jõudnud mitte sellele otsusele. Palju enam leidsin „Ala-

lise piiblikeele parandamise komitee“ töö eest, millele puudusi ja vigasid on „sisse parandatud“. See ei ole samm edasi, vaid samm tagasi! Nii minu otsus. Komitee võtab preestrite tõlke oma terava läbikatsumise alla ja kui ta sealt midagi head leiab, võtab ta tänuga vastu. Komitee otsus tuleb ära oodata. Mina aga arvasin tarviliseks oma isiklikku otsust ajaviitmata avaldada.

J. Bergmann.

Üheksa meie rahvarohtude nimetustes.

Greeka mütoloogia jutustab meile vägevast nõianeit-sist Kirkest, kes taltsutatud lõukoerte ja huntide seltsis uhkes lossis Aia (Äa) saarel elas ning kudumise ja laulmisega aega viitis. Tema nõiakunstile ei suutnud keegi saarelastaja vastu panna. Ainult Odysseust, kes omal pikal mererändamisel ka Kirke saarele sattus, ei saanud nõianeitsi võrgutada, sest kangelase kaitsejumal Hermes oli sellele nõiataima „moly“ kätte juhatanud, mis nõiduse eest kaitsis.

See Homerose poolt kirjeldatud nõiataim, nõidusevastane taim, andis ebausulise vana ja keskaja teadlastele asja moly kohta kõiksugu arvamisi avaldada. Kõige tõenäolisem võis olla ärkamiseaja Itaalia botaanikuste oma, kes selleks ühte lauka (*allium magicum* või *allium moly*) pidasid, sest laukasid, neid iseäraliste haisudega taimi, peeti vanasti Greekamaal ja ka mitmel pool mujal peakaitseabinõudeks nõiduse vastu. Kuid Homerose ja ka Greeka mõttetarga ja loodusteadlase Theophrastose kirjeldustega täpiselema tutvustuse järgi võis see nõiataim, nagu uuemal ajal tähendatud, ainult *allium nigrum* olla.

Rooma kõne- ja kirjamees Apulejus, see vana aja tarkuste ja nõiakunstide tundja, pidas omal ajal õigeks mõlyks *verbascum*'i. Kes ei tunneks neid mitu jalga pikki, püsti, kandilise vildise varrega, vildiste lehtedega ja vilja-pea moodi tihedas kobaras seisvate kollaste vildiste õits-metega taimi? Väelisteks nimetab neid meie rahvas, karuleheks, lambaleheks ja, nagu me allpool näeme, veel mitmeks muuks.

Sirgelt, nagu küünlad, tugevad ja kõrged, torkavad need päiksepaistel kasvavad taimed teiste lillede seast kohe silma. Mis ime siis, et need ilusad taimed võõrastes keeltes ka Püha-Jaani ja kuningaküünalde nime kan-

navad? Neid peeti kuningliku au sümbooliks. Neitsi Maria kannab kuningaküünalt käes. Nende vildiseid lehti tarvitasid greeklased lambitahiks või kastsid terve taime tõrva, et neid siis tõrvikutena tarvitada. Leheääрте villahebemeid pruugiti taelaks, süüetelahiks.

Taimele külgeleuletatud nõiavõimu tuletab meele ka prantslaste *verbascum*'i nimetus *fleurs de molène*. Moly saadi Greeka sõnast *molyein* = kurja ära hoidma, kõrvale juhtima; sealt on ka prantslaste *molène* tekkinud. Samuti avaldab üks teine selle taime prantsusekeelne nimetus, *fleurs de bonhomme* (hea vanakese õied), tuntavat sümpaatiat taime vastu. Sakslaste „Fackelkraut“, „Himmelslackel“ ja „-Kerze“, „Königskerze“, „St.-Johanniskerzen“ näitavad samuti haruldast lugupidamist *verbascum*'i vastu.

Kui meie nüüd oma rahva nõiarohtude juure üle läheme, peame kõige pealt tähendama, et Soome sugu rahvad olid vanasti nõiakunsti poolest kuulsad; kutsus ju isegi Ivan Hirmus oma juure „Lapi“ nõidasid. Veel praegugi ei ole usk nõidumise sisse meie rahva pimedamatest maanurkadest kadunud. Küll ei kanna see sagedasti enam otsekohest nime, aga „ärategemine“, „silmmine“ ja „sõnumine“ hoiavad veel praegugi nii mõnda hirmul.

Nõiavõimu vastasena tunti ka meie rahva seas *verbascum*'i. Et selle vägevust ära tähendada, kutsuti seda meil üheksavägiseks, üheksa mehe väeks.

Üheksa, see tuleb meie nõiarohtude seas rohkesti ette. Näib, nagu oleks üheksal, üheksakordsel, meie rahva arvates, üleloomulik võim. Tõsi küll, üheksa on ju numbrite reas suurem, ja tuli esiaegade rahvastel, nagu meie veel praegugi metsrahvaste juures näeme, tõsist vaeva näha, enne kui lugemisel üheksa juure jõuti. On ju olemas metsrahvaid, kes kaugemale ei oska lugeda kui kolmeni. Vähemalt kuulduv seda etnograafide teadetest.

Nii on üheksa igatahes suur number! Üheksa mehe vägi, üheksa mehe jõud — kas ei ole siin mitte jõudu ja väge meie üheksa mehe väe rohus, üheksa mehe rohus, meie „*fleurs de molène*'s“, *verbascum thapsus*'es?

Kes ei usu, proovigu järgi!

Lillade tolmukatega ja tumeroheliste lehtedega väelised, *verbascum nigrum*, kasvavad rahvaste ebaususe halbade inimeste haudadel. Meie rahvas nimetab seda taime ussiüheksaks.

Varemalt pruugiti mõnede *verbascum*'ite õisi higistamiseks ja kõha vastu, nüüd pea ainult kõharohuna tuntud rinnatee segus. Mitmed* üheksaväelised, nagu ussiüheksa

ja terve rida teisi, on kihvtised ja neid pruugiti kalapüüdmise kihvtiks. Greekamaal ja ka mujal tarvitati *verbascum sinuatum*'i kuivatatud varsi puntra viisi kokkupandult kalapüügil; taim uimastas kalu. Lõuna-Ameerika Romaani sugu elanikkudel on praegugi veel kalakihvti nimeks „barbasco“, s. o. *verbascum*, mis ju sünnitatudki sõnast *barba* = habe.

Rohkem nõiduse mõttes tarvitusel on meie rahva seas veel praegu nõndanimetatud suitsutamispulber ehk rohi, *pulvis jumalis*, ka sõnumise- ja kahetsemiserohuna tuntud. Siit leiame meie jälle terve rea üheksaid. See üheksat seltsi ehk üheksat sugu suitsutamiserohi, nagu seda rahvas nimetab, on küll tõesti üheksast mitmesuguse taime parust koos. Siin on roosi- ja lavendli-õied, rukkililled ja kalendula-õied, kaneeli ja kaskarilla koored ning perenaistele tuntud nelgid ehk „ristinaelad“, stüüraks ja lõunas kasvava võhumõõga (*iris*) juure pulber, mis aniliinvärvidega värvitud, millele veel lõhnaks sidroni-, rosmariini-, bergamoti- ja lavendliõlised ning Peru palsami ja muskuse leotist haisu tõstmiseks juure lisatud. Tulise raua peale riputatult tekib sellest segust ühes suitsuga kange lõhn, mis tubasid täidab; sakslaste juures nimetatakse seda pulbrit ka kuningasuitsuks ja keisri suitsutamispulbriks. Uuemal ajal valmistatakse seda mõnel pool koguni mitmet karva värvitud saepurust, mis bensoe, stüüraksi ja lõhnaõlidega haisvaks tehakse.

See üheksat seltsi suitsutamispulber kannab meie rahva juures terve rea nimetusi, mis selle tarvitamise kohta mingisugust kahtlust ei jäta: üheksa mehe jõud, üheksa mehe vastus, üheksat sugu kaebtuse- ja kahetsemiserohi, üheksat sugu rabanduserohi, üle üheksa pulber, üle üheksa nõiarohi, üle üheksat sugu sõnumiserohi.

Kuna suitsutamiserohuga paharett ja tööbi eemale peletatakse, otsivad metsanurga eided kadeda ja kurja silma vastu abi kurja silma õlist. See on mitmesuguste vaiguliste puude, koorte ja pungade leotis piirituses, mis vere-seletuse-õlina tuttav ja vanadele naistele tähtsaks rohuks on, kui pea uimaseks ja nõrgaks jääb. On aga seanõrsas „kurja silma“ läbi haigeks jäänud, siis tuuakse aptegist kurja silma õli, mis üks ja seesama on. Veel enam, see leotis on ka otse nõiaõli nime all tarvitusel. Ja jällegi leiame seda nõiaõli siin-seal tarvitusel olevat nimede all üheksa mehe jõud, üheksa mehe tilgad (kopai-palsamiga segatult), üle üheksa õli.

Tuntud kokkupandud aaloetilgad on ka seesugune universaalne rohi, mille nimetuste hulgas ei puudu üheksat sugu venituseõli, üheksa kahetsemise rohi, üheksa tõbe rohi, üheksa tõbe tilgad, üle üheksakümne üheksa õli.

Vanaaegsetest rohtudest on veel tarvitusel ka teriak (*electuarium theriacale*), mis õige eeskirja järele mitmesugustest arstirohupulbritest ja meest valmistatakse. Et aga teriaki — meie rahva juures triiak, vana-jaak jne. — nüüd ainult loomadele antakse, siis valmistatakse see lihtsalt loomapulbrist, millele musta kondituhka, vett, glütseriini ja kreoliini juure lisatakse. Kondituhk ja kreoliin annavad sellele pudrutaolisele segule musta karva, viimane veel vänge haisu, ja nii ei ole ime, et rahvas teriaki ka küla kuradiks, üle mere kuradiks, mustaks ton-diks, mõnel pool koguni üle üheksa küla kuradiks, üheksa mehe jõuks nimetab. Teriaki kohta leiame ka nimetuse „seitsme kuradi vastus“.

Viimase nimetuse all tarvitatakse mõnel pool ka hobusepulbrid ja *trigonella foenum graecum*'i seemneid, seda Greeka loomarohtu, mille kentsakate nimede hulgas meie juures ka üheksa silma pulber ja üheksat seltsi kaebtuse pulber leiduvad.

Liialdatud ja osalt ropud on mõned nimetused, mis asfaldile ja mustale kondiõlile antud. Seal leiame asfaldi kohta üle üheksakümne küla kuradi rohi ja üle üheksat sugu tulise merekuradi sitt; „prantõli“ nime all tuntud kondiõli nimetuste hulgas on ka üle üheksakümne üheksa mere küla kuradi tõrv.

Selle järele kõlavad nimetused, nagu üheksa õie salv, üheksa lehma või juba hoopis mahedalt. Viimane on kollane, vaha ja rasva sisaldav salv ja teda nimetatakse ka nardisalviks.

Need on rohkem tuntud juhtumised, kus meie rahva-rohtude nimetustes üheksa ette tuleb ja veel praeguse ajani ulatanud nõiausu mõju selgesti tundub.

R. Wallner.

Keel ja kiri.

Vastuväited V. Ridala seletusele aegsõnaline *-ne-* kohta.

Eesti Kirjanduse X aastakäigu (1915) 10. nr-is võtab V. Ridala kirjutuses „Tegusõnane¹⁾ tuletusliide *-ne-*“ *-ne-*liitelised aegsõna tuletused harutuse alla ja leiab sennistes selleliitelisid sünituisid palju värdjaid.

Ma julgeksin otsekohe väidata, et Ridala ettetoodud näidetes ei leidu üht ainustki sünituisit, mis meie keeleseaduste vastu käiks. Rahulolemata võidakse olla ainult niisuguste vormidega nagu *peitunema*, *tutuinema*, *hüvinema*, sest et neis aegsõnus on tarvitatud kahesuguseid tuletusaineid, s. o. *u-* ja *ne*, korraga, kusjuures *-ne-* niihästi tähenduseliselt kui vormiliselt näib üleliigne olevat. Kuid seegi ajalugu leiab toetust rahvakeelest, kus meil on küllalt *ui-*lisi aegsõnu olemas, mis vahel *ne-*ga, vahel *ne-*ta esinevad. Niisugused aegsõnad on näit. *janunema* — *janunema*, *kõdunema* — *kõdunema*, *lagunema* — *lagunema*, *siginema* — *siginema*, *unuma* — *ununema* j. t. Siin esinevad tüvelõpphääliku *u-*ga sündinud aegsõnad samastena kui teiste tüvelõpphäälikutega aegsõnad, millest on olemas *ne-*tumad ning *ne-*lised vormid, nagu: *hübema* — *hübema*, *müdama* — *müdama*, *nema*, *pagema* — *pagema* j. t. — Rahvas tarvitab murdeliselt ühes paigas ühte, teises teist vormi. Enamasti aga on ajalugu nii, et samast aegsõna tüvest tuletatakse muist vorme *ne-*ga, muist *ne-*ta. Vähemalt ütleb tallinnamaalane küll ikka *kõduneb*, *müdaneb*, *laguneb*, aga ka kaunis järjekindlalt *kõdunud* ~ *kõdunud* (pro *kõdunenud*), *müdanud* ~ *müdanud*, *lagunud* ~ *lagunud*. Nähtus on sama kui Soome keeles, kus niisuguseist aegsõnust nagu *oieta*, *vähetiä*, *parata* on mõned vormid *ne-*ga (näit. *oikenen*, *vähenen*, *paranen*), aga teised *ne-*ta (näit. *oistaan*, *vähetiään*, *parataan*) ja kesksõnad kokkusulanud või lühenenud *ne-*ga (*oiennyt*, *vähennyt*, *parannut*). Eesti keel ei ole küll nii kui Soome keel kummagi-tüvelistele vormidelle piire ette määranud, aga ta tarvitab juba ammust ajast vorme mõlemaid tüvedest, s. o. *ne-*lisist ja *ne-*tumaist, kumbadellegi teatavais muudetes eesõigust andes. Näitused vanomast kirjandusest tõendagu seda.

Georg Mülleri jutlustes (1600—1806) leiame näit.

*ne-*ga: *erratagfenema* (lhk. 102), *erratagfanama* (137), *erratagfeneb* (126), *erratagfenawat* (190), *erratagfentis* (144), *tagfentis* (144); *errapagfenema* (159), *pagfene* (89), *pagfeneb* (126);

*ne-*ta: *erratagfanutj* (42), *errapagfnutj* (259, vist = *errapagfnutj*, jutt on Taaveti põgenemisest); *elloft* omat *fäbbinutj* (209), *erramaebanutj* (278);

1) Siin ei pea ma vormi *sõnane* mitte õigeks. See tähendaks, et liide *-ne-* on juba tegusõna. Õige on ainult *tegusõnaline*. Vaata *-ne* sõnade tähendust J. Hurt „Die estn. Nomina auf *-ne* purum.“

Eberhard Gutsleffi grammatika sõnastikus (1732) leiame kõrvuti: *lagguma ja luggunema, puuduma ja puudenema, tüädin ja tüädinon* ;

Hupeli sõnaraamatus (1780) leiame peale Gutsleffi juures esinevate: *arruma ja arronema, hübbema ja hübbenema, harjuma ja ärraharrinema, happema ja hapnema, jannoma ~ jannuma ja jannonema, müädama ja müädanema, paggema ja põggenema, siggima ja sigginema* ; ainult ühes vormis esinevad näit. *tiggoma, kohhonema, lähunema*.

1835. a. piiblis loeme: 1. Mos. 30, 21—22 *põggenema, põggeneni* ; Amos. 9, 11. Taveti *ärralaggund* maia; Job 14, 18 *mäggi laggub* ärra; Õpet. Sõn. 25, 17 ärra ei *tüädine* ; Jes. 1, 14 Ma ollen *tüädinud* jne.

Sama *ne*-liste ning *ne*-tumate vormide vaheldus leidub ka rahvalauludes; võrdle:

Põggesid põrmola põldu; Neus 11,22.

Pakko urka paggenesin; Neus 40, A 51.

Et oled iseke *mädandanud*; Neus 43, B 23.

Sõidust suuremat sigineb; Neus 91, 135.

Sipelgad sees siginenud; Weske II, 73.

Kas teie regi lagunud? W. I, 55.

Siis võttis salu häveda; W. II, 24.

Häbeneda heada meesta; W. II, 13.

Ei ole siis Ridalal mingisugust põhjust väidata: „genuine (? = genuinne) rahvakeel tunneb ja ütlebki alati ja ikka *harinema* asemel *harjuma*, *hävinema* asemel *hävima*, *janunema* asemel *januma* jne.“ (v. lhk. 297). Niisamati ei ole Ridalal õigust *ne*-liste vormide armastajaid vigases keelemõistmises süüdistada (lhk. 297, 10. rida ül.). Laiduvääriline oleks ainult aegsõna *peitunema*.

Ka *ne*-liiteliste aegsõnade tuletusseadusi ei seleta Ridala õieti. Kuna seegi väide veel kaunis küsitav on, et deverbaalseid *ne*-lisi aegsõnu sugugi ei ole olemas (võrdle ainult *rippuma — ripnema*, *minema — minenema*), ei või meie asisõnalisi *ne*-aegsõnade tuletusi sugugi haruldaseks nähtuseks pidada. Tuletame ainult meele aegsõnu *arunema*, *ednema*, *hübenema*, *idanema*, *kahanema* (< kahi), *lähunema*, *puđenema* (< pudi), *südanema* j. t., millest peale viimase kõiki juba Hupeli juures võime leida ja Wiedemanni vanemas väljaandes (1869. a.) ühtegi ei puudu.

Meil ei ole siis mingisugust põhjust nurka heita niisuguseid armsaks saanud aegsõnu nagu *aronema*, *soinema*, *kujunema* jne. ega pealegi nende asemelle Soome laenusid võtta, nagu Ridala seda oma Eesti keele soomes-tamise püüdmisel soovib.

Niisama ei saa meie Ridalaga ühineda nõudmises, et kui tüve esimene silp pikk, liitugu *ne*-konsonantsesse tüvesse. — Nagu meile Dr. Hurt (nim. k.) näidanud, liitub nominaalne *ne* tähenduse järele vahest kõvasse, vahest nõrka tüvesse. Seesama seadus peab ka jääma maksuma verbaalse *ne*-kohta. Kus meil *ne*-lised aegsõnad tähendavad astmelist üleminekut ja vastavad omadussõna teisele võrdlusastmelle ehk võrrel-

võrdelle, seal on *-ne-* liitumine nõrka tüvesse otse tarvilik. *Targenema* tähendab *targemaks saama*, *nõrgenema* — *nõrgemaks saama*. Ei käsitata aegsõna astmelist mõistet, liitub *-ne-* kõvapainelisse tüvesse, nagu aegsõna *hapnema* seda näitab. — Et meil õigus on öelda *nõrgenema*, *targenema*, näitavad ka juba 1869. a. Wiedemanni sõnaraamatus esinevad aegsõnad *külmnema* (mitte *külmnema*), *suurenema* (mitte *suurnema*), *tuimenema* (mitte *tuimnema*) j. t., kus *-ne-* on liitunud omastavalisse tüvesse sellesama tüvelõppvokaali muutusega, mis võrrelvõrdelle on omane (*tuim* — *tuima* — *tuimem* > *tuimenema*). Vabaduse tüve painet tähenduse järele valida jätavad eneselle ka asisõnust tuletuvad *-ne-* verbid. Meil leidub vorme nagu *arjnenema*, *esinenema*, *kivinenema*, *jürgnenema*, *võlgnema*, aga ka — *arenema*, *edenema*, *põlvenema*, *põhjenema*. Siin näib reegel valitsevat, et seal, kus sihituma *ne-*lise aegsõna kõrval leidub sihituseline *-nda-*line aegsõna, *ne-*lised aegsõnad tuletuvad omastava tüvest; kus niisuguseid *-nda-* verbe aga mitte ei leidu, tuletuvad *ne-*lised aegsõnad nimetava tüvest. Võrdle *arenema* — *arendama*, *edenema* — *edendama*, *põhjenema* — *põhjendama* ja *esinenema* — *esitama*, *jürgnenema* — *jürgentama*, *kivinenema* — *kivistama* jne.

Ühinen V. Ridala manitsusega: „Enam korraldust ja kavapärasust tuletusõpetuse alal!“ Lisan aga oma poolt juure: Enam vabanemist Soome paelust Eesti keelepõllul!

H. Põld.

Vastuseks H. Põllu väidete peale.

Pean H. Põllu eelpool toodud väited omakorda ümber lükkama. Osalt ei ole minu seletusi täiesti mõistetud, suurelt osalt on H. Põllu väited hoopis ekslikud.

Teen vastaseletused neid punkte mööda, mis Põllu kirjutuses leiduvad.

H. Põllu esitatud vastavaidlused ei ole õiged järgmistel põhjustel.

H. Põld ei võta arvesse, et Eesti kirjakeeles, raamatukeeles kahe-sugusid sõnu leidub — olen seda pidanud ka ennemini väitma H. Põllu tuletusõpetuse puhul. Teised on puhasrahvakeelsed, teised on saadud kunstlikul teel, üksikute isikute loodutena. Esimesi kutsume rahvapärasteks sõnadeks, teisi kunstsõnadeks, kirjanduslikeiks sõnuks. Esimeste liiki kuuluvad: 1) sarnased mitte tuletatud, vaid esialgsed *ne-*lised tegusõnad kui *põgenema*; 2) sarnased denominaalid, see on omadusõna ehk palju harvemini nimisõna tüvedest tuletatud tegusõnad kui *alanema*, *edenema*, *taganema*, *tahenema*, *vauanema*, *vähnenema*, *ülenema* j. m. Teiste hulka käivad seesugused rahvakeelele võõrad sõnad kui *avanema*, *esinenema*, *jagunema*, *kogunema* (mille asemel rahvakeel ainult *koguma* tunneb), *kujunema*, *peitunema* (ainuõige *peituma* asemel, mis küll samuti rahvakeelne ei ole), *olenema* (valesti deriveeritud tegusõna tüvest ole-), *tutvunema* (ainuõige *tutvuma* asemel, u-liite

abil tutvatuvest tuletatud); siia kuuluvad* ka tegunema (proteguma, kui juba tege-tüvest tahetakse tuletada tegusõna), ja muud. Ei ole ometi võimalik, et H. Pöld neid sellepärast rahvakeelisteks peab, et nad ajalehtedes ja raamatutes on esindunud. Ka meil on, tõesti, see lõhe raamatu- ja rahvakeele vahel, teiselt poolt nii hirmunud, teiselt poolt igatsetud, läbi läinud veel varemini, kui me seda oleme teadnud aimatagi. Ja kui me Eesti keele küsimust ajalooliselt uurime, peame alati selle tõsiasi arvesse võtma, kõige pealt kirjakeele kunstlikult saadud ained eraldi lahutama.

Mis meie kirjakeele seisukohast nii kahetsetav asjalugu, on see, et suur hulk kirjanduslikka sõnu valesti on deriveeritud, tuletatud. Need sõnad kannavad enamasti nende üksikute loojate juhulist laadi ja, mis veel pahem, nad avaldavad sagedasti nende loojate väga vähest tutvust Eesti keeles leiduvate põlisvanade päriliste seadustega. Seda olen tahtnud väita ja seda väidan veelgi, sest et see õige on.

Et tagasi pöördä edemal mainitud sõnade juure, siis on avanema, kogunema, olenema, peitunema, tutvunema, muid esitamata, ometi tuletatud aegsõnadest avama, koguma, olema, peituma, tutvuma, missugust tuletusmoodu Eesti keeles mitte ei ole, nagu H. Pöld oma kirjutuses arvab. Seepärast on nad vääriti tuletatud; halvad uussünnitused — ka veel sellepärast, et neeliide, mille abil denominaalsid tegusõnu saadud, eestkätt pikalist üleminekut olukorrast teise tähendab.

Tulen nüüd kahekordiste vormide juure, mis H. Pöld selle kaitseks näib esitanud olevat, et sarnasid nelisi tegusõnatüvedest tuletatud tegusõnu ometi leidub.

Ta asetab kõrvu, nähtavasti Wiedemanni väga mitmeväertusliku ja keeleajalooliselt sagedasti vääriti korraldatud materjaali tõttu eksitusse viiduna, januma ~ janunema, kōduma ~ kōdunema, laguma ~ lagunema, sigima ~ siginema, unuma ~ ununema. Niisama teeb ta ka tegusõnadega: häbema ~ häbenema, mädama ~ mädanema, põgema ~ põgenema; eelviimasele oleks küll kohasem olnud pagemajuure lisada.

Siin teeb H. Pöld siiski suure metoodilise vea. Kuna eelpool antud, tuletatud sõnad, mis vääriti aegsõna tüvedest olid saadud, just tähenduse poolest on muutunud, transitiivistest enamasti intransitiivisteks, esinduvad Põllu esitatud paralleelsed vormid *promiscue*, läbiseigi, tähenduse vaheta. Juba seepärast ei oleks võinud Pöld neid esitada selle väite kaitseks, et Eesti keeles ometi nelisi deverbaale leidub. Ei, kõnealustes juhtumustes on meil tegu kahe hoopis isesuguse reaga, millest teine hoopis kunstlik saadus, teine vähemast mitte nii rahvaomane ei ole, kui H. Pöld näib uskuvat, vaid hoopis hilist sündi.

Juba kaksikvormide esindumine teises reas oleks pidanud vastaväitleja selle peale juhtima, et meil viimases juhtumuses hoopis iseasi küsimuses on, mida ei saa muude juhtumustega segada. Kaksikvormid

ise sisaldavad väite, ümberlukkuse Põllu väite vasta. Sest kõrvu esindudes, tähenduse vaheta, tõendavad nad, et embkumb vorm neist algupärasem, seega ka rahvapärasem on. Tean murdeid, kus ne-lised hoopis võõrad on viimati puudutatud juhtumustes. Ja see aitab tõendada, et ne-lised õige hilised vormid, nagu ka nende vaieldav rahvapärasus õige küsitav on. Võrdlus Soome keele ja muude sugukeelte vormidega aitab seda asjaolu ainult veel selgemaks teha, ei muud.

Paralleeliste vormide ajalugu, nii pikalt kui neid tõesti siin-seal nurga rahvakeeles peaks leiduma, tuleb järgmiselt seletada ja lahutada.

Neis juhtumustes, kus põhjapoolsis murdeis üks vorm esindub, on see enamasti esialgne, algupärane. Nii on algupärased: m ä d a n e m a, p õ g e n e m a ja esinduvad ka üksi kirjanduses ehtsatena rahvakeelistena vormidena. Lühemad vormid: m ä d a m a, p õ g e m a, mis peaausjalikult lõuna pool kodused, on sündinud nii. Kõigist ne-lõpusist¹⁾ tüvedest tarvitati vanemal ajal, osalt siiski veel meiegi päivil mõnes murdes lühemid ne-tumid vorme siis, kui oli küsimus käskkõnест, peale 2. isiku ain., infinitiivist -d a, -d e s lõpuga, mineviku kesksõnast -n u d lõpuga ja kogu tehtavikust. Kõneldi siis: m ä (d) ä k ü ~ m ä (d) a k u, m ä (d) ä d ä ~ m ä (d) a d a, m ä (d) ä n ü d ~ m ä (d) a n u d, m ä (d) ä t ä k s e ~ m ä (d) a t a k s e, p a (g) e k u, p a (g) e d a, p a (g) e n u d, p a (g) e t a k s e jne. Hiljemini läks harenemine nii, et lõuna pool enamasti lühem tüvi, esialgu õige ainult eelpool esitatud vormides, põhja pool, selle vastu, pikem üldiliseks tehti kõigis vormides, peale seesuguste juhtumuste kui m ä d a n (u) d; Virumaal öeldakse, siiski, ka ü l e n u d j. m. s.

Mis sõnasse h ä b e n e m a puutub, siis on seal lühem h ä b e m a algupärane vorm, see oli nii kutsutud kontraheeritud tüvi; võrdle ka Soome h ä p e ä n. ne-line vorm saadi nii, et mõne murde alal lühemad vormid ne-listest tüvedest ja samasugused kontraheeritud tüvedest ära vahetati, ja lühemist vormidest siis valesti ne-line vorm tagasi rekonstrueeriti, seal kus oleks pidanud olema kontraheeritud tüvi, ilma n e - t a. Et aga põhjapoolses murdes ne-line vorm h ä b e n e m a, ehk see küll vähem algupärane kui lühem n e - t u, ometi üldiline, siis ei ole keegi selle vastu kõnelnud ega seda üldilise küsimuse alla võtnud.

Aga kui põhjapoolsis murdeis ne-lised ja ne-tumad kõrvuti esinduvad, tähenduse vaheta, siis on küsimus teisiti. Sarnastes juhtumustes ei ole küsimus muust kui hiljuti, väga sagedasti vigase või poolvigase raamatukeele kaudu algupärase tüve külge liitunud hüpertroofilisest ne-st, nagu neist võimatumatest vigastest vormidest ka „Kalevipoeg“ kubiseb. Värreldagu seks samuti seda, mis Wiedemann lausub omas grammatikas,

1) Tarvitan kokkupandud sõnus n e l õ p p u, l' n e asemel, võrdle täna hommikune, laupäevane jne. Ka genuine, genuinne asemel, Eesti keeles valitseva seaduse järel, et diftongi ega pika vokaali järke l, r, m, n kahekordselt ei esindu.

lk. 247; samuti Hurdi ütlused „Kalevipoja“ keele kohta. Mis Weske Eesti rahvalaulude kohta jääb lisada, siis on võinud meetrum ka siin-seal sarnasid vääratusi tekitada; üleüldse on sarnaste juhtumuste arv siiski haruldaselt vähene. Ja enamatel juhtumustel ongi küsimus hoopis isesugusest vanemast kõnemoodust, potentsiaalset ne-lõpuga. Eksitus on sarnasid vorme deverbaalisteks tuletusteks lageda.

Viimati puudutatud paralleeliste vormide reas ongi peaaegselt potentsiaali ne, mida vanasti ja osalt veel nüüdki rahvalaulus kõigist verbidest tarvitati, nende laadi peale vaatamata, segadusi sünnitanud, iseäranis pärast seda kui potentsiaalis tavalisest kõnekeelest kadus. Võrreldagu ka N. E. Setälä, Äännehistoria lk. 392 j. j. Et ne-lised küsimusealuses juhtumuses algupärasemad, rahvaomasemad, esialgsed vormid, seda, loodan, ei taha ka H. Pöld vist tõendada.

Ja kuna ne-tumad vormid eelpool harutatud tegusõnadest, nii palju kui olen saanud rahva keelt ja murdeid kuulda ja tähele panna, igatahes kaugelt enam rahvaomastena esinduvad kui kunagi ne-lised, mida ehk siin-seal mõni ajalehekeele ehk raamatukeelega tuttav maaharitlane juhtub tarvitama, siis oleks suur eksitus olevat hakata kirjakeeles pikemate, hili-semate, sagedasti väga küsitavat algupära olevate ne-liste vormide õigust, või veelgi pahem! — ainuõigust pooldama. See oleks halb teenistus Eesti keelele, kus muidugi palju kunstlikka, kunstlikult tehtud vorme leidub, mis keelt inetuks tegeva ränkusena koormavad.

Seepärast, olen sunnitud ütlust uuesti kordama: harjuma, mitte harinema, hävima, mitte hävinema, laguma, mitte agunema, liguma, mitte ligunema (H. Pöllu kirjutusest näen sarnase vormi esimest korda kiidavana esitatavat), kiduma, mitte kidunema, koguma, mitte kogunema (mille tarvitus, kaudu minnes öeldud, kõige hilisemast ajast pärit, kuid, siiski, nagu mõni muu keele äbärd kiiresti laiale on lagunud, nii et õiget vormi koguma palju enam ei näegi), lihuma, mitte lihunema, sigima, mitte siginema, tüdima, mitte tüdinema, unuma, mitte ununema j. m. m.

Ka esimest liiki valesti tuletatud tegusõnades tuleks muutusi ette võtta, nagu seda olen korra soovitanud. Kuid need muutused tõestada, on teine küsimus. Kahtlen siiski, kas palju muid võimalusi jääb kui need, mida olen usaldanud soovitada. See, et mõni vorm Soome omadega võrre langeb, ei tohiks meid mitte kohutada!

Nii usaldan veel korra esitada avanema asemel avanduma, võrdle Wiedemanni sõnaraamatus leiduv avandama; esinema asemel (mis Soome esiintyä järel valesti moodustatud, tõepoolest peaksime selgi juhtumusel edenema saama, mis ometi juba murend tähendab) esinduma, olgugi et see Soome keelest laenatud; jagunema asemel jaguma (u-liite abil tuletatud tegusõna-tüvest jagama), tutvunema asemel tutvuma (samuti u-liite abil saadud), nagu

peituma peitunema asemel, mis vorm muidu üks kõige veidramatest kogu Eesti kunstlikult üleskrivitud ja ometi kohmakas ajalehekeeles on.

Mis Pöld lõpuks selle kohta vasta väitleb, et ne-tuletuste, muidugi rahvapäraste, tuletuste juures vahet tehakse selle vahel, kas tüvi painub või ei, siis ei ole sel vahetegemisel vähemast sarnast mõtet kui see, mis H. Pöld arvab leidnud olevat; nimetava käände tüvedest ei saa seepärast juba kõnelda, et tüvi nimetavas käändes, lõpuhäälikute seadusi mööda muutusi on läbi teinud. Tõepoolest on ikkagi nii, et seal, kus kõva tüvi olemas, liide ne alati selle külge on liitunud. Ka Põllu enese esitatud näited kinnitavad veel korra seda sama, sest üks ole vormides hapnema, järgnema, võlgnema kõva tüvi, ehk ma küll omalt poolt viimasid sõnu sugugi nii vanaks ja rahvapäraseks ei taha tõendada. Väga hilised ja raamatukeelsed on sellevasta ikkagi põhjema ja suurenema, ehk nende tuletuse vasta küll muud ei saa ütelda kui seda, mis kõva tüve seisukohast võidakse öelda. Tuletusõpetuse seisukohast on need igatahes palju ehtsamad kui kahes esimeses liigis esitatud ne-lised tegusõnad.

Lõpuks olgu lubatud kinnitada järgmist. Ei, mitte üksi enam süvenemist tuletusõpetusesse ja kriitilist vaimu, akribiit selle juures, vaid samuti tutvumist Soome keeleteadusega soovitaksin kõigile, kel tuleb tegemist teha Eesti keele uurimisega. Siis ei tarvitseks meil vahest nii pikalt vaielda asjade üle, mis juba mujal on lahutatud. Iga teadus on võimalik ainult võrdlemise varal; mida avaramad võimalused seks, seda parem, seda kriitilisem võidakse olla asjade otsustamises.

V. Rüdala.

Kirjandusline ülevaade.

Г. И. Виграбъ, Прибалтійскіе нѣмцы. Ихъ отноше-
ніе къ русской государственности и къ корен-
ному населенію края въ прошломъ и настоящемъ.
Юрьевъ 1916. 187 lhk. Hind 1 rubla 10 kop.

Kodumaa ajalooline ja poliitikaline kirjandus liikus enamasti kahe äärmuse vahel. Selle järele, kas teda sakslased ehk venelased kirjutasiid, oli seisukoht hakatusest peale kindlaks määratud. Saksa kirjandus purjetas apologetika, Vene kirjandus poleemika sihis. Saksad kaitsesid elukorda, mis Lääne mere mail nende valitsuse mõjul oli arenenud. See oli sedavõrd hea, et talle ka edaspidi täielik eluõigus peaks jäetama. Venelased eitasid tervet Balti ajalugu: sakslaste ilmumine meie kodumaa pinnale oli loomuvastane tungimine võõrasse mõjukonda; sakslaste 700-aastane valitsus hoidis pärisrahvaste edu kinni; tema lõpp vabastaks kogu Venemaa ikkest. Veel hiljuti laskis riigi sisemise elu ülem juht sõjahüüu lendu: „противъ нѣмецкаго засилья“.

Maa päriselanikud, eestlased ja lätlased, olid kummalegi hüppelauaks oma poliitikalise seisukoha maksmapanemisel. Saksa kirjandus ei väsinud kulturatööd meele tuletamast, mis sakslased pärisrahvaste kallal toimetanud. Oma olemasolemist võlgnevad nad sakslastele. Ilma nendeta oleksid nad ammu Sarmaatia rahvaste segusse ära uppunud. Oma Lääne-Euroopa hariduse on endised metsikud suguharud sakstelt pärinud. Saksad on nende agraarolud eeskujulikult korraldanud. Alles enne sõja puhkemist võis Balti Saksa viljakam ajaloolane päris tõsise näoga Georg Berkholti ütlust aastast 1865 korrata: „1765. aastast alates kuni tänase päevani on Liivimaa ajalugu õiguste andmise ajalugu mõisnikkude poolt talupoegadele.“¹⁾ Nii siis iga samm valitsejate enesekulutamise pärisrahvaste kasuks, kes kahjuks rahvuslike kihutajate ässitamisest pimestatud seda ei taha tunda ega selle eest ei oska tänada.

Vene kirjanduses jälle kerkivad pärisrahvad kui orjastatud rahvakillukesed silma ette, kelle üdi ja vere võitjad välja imenud, et ise arvu ja vara poolest tugevamaks minna. Päriselanikkude jäänused virelevad suitsuhurtsikutes, peavad hinge sees linnu- ja kalapüüdmisega, otsivad söögile lisa seentest ja metsmarjadest ja vahivad pungisti idasse, päästmist igatsedes, vana kõnekäänu järele: *Ex oriente lux*.

Muidu lahkuminevad vastased ühinevad aga ühes punktis täielikult: pärisrahvastel ei ole iseelamise ja iseolemise õigust. Nemand on nende pärast olemas ja teenivad nende interessid. Esimesed mõistavad seda rohkem hariduseliselt, teised juurteni ümberrahvustamist. Vähestel vabamalt mõtlejatel ei ole ütlemist ega mõju.

Mis arvavad aga kohtualused ja surmamõistetud rahvad ise?

Need jonnakad rahvakillukesed ei taha ootamata kombel ei ühest ega teisest midagi teada. Vähemalt mitte rõhuvas enamuses. Neile on, nagu naabrid kurjustavad, suurusehullus pähe hakanud. Nad ei tõi enestele kauemini äiu-äiu! lasta laulda, ei tõi ida pinna rammuks hävida. Neil liigub hinges oma pinnal ise rahvana elada, oma rada päikse poole ajada.

Nad on seda juba poolsada aastat kinnitanud. Aga nende hää ei ulata kaugele. Mis endised juhid ja praegused peremehed meist teavad, on nagu läbi udu nähtud ehk poolteed unes kuulnud. Nemand ei oska meie keelt ehk peavad seda üleliigseks, meid halvaks, kui et maksaks meie soovidega ja püüetega lähemalt tutvustki teha. Sellepärast käivad meie kohta kuulujutud ümber ja missugune naaber neid laiema kõriga ja püsivamalt ilma hüüab, jääb võidumeheks. Meil, noortel, ei ole veel vabasid jõudusid signinud, kes oma ülesandeks teeksid kuulujuttude tühjust valge ette tuua ja selgeid, kindlaid teadmisi kaugemale kanda — naabrite keeleski —, et neid peab tähele panema.

Lätlased, kes kodupinna geograafilise seisukoha, ajaloolise areenimise ja loomuliku liikuvuse pärast meist ette jõudnud, on siiski selles

1) Dr. Ernst Seraphim, Gutsherr und Bauer in den baltischen Provinzen. Deutsche Monatsschrift für Russland. I, 306.

sihis mõnda ära teinud. Kuna meie alles nõu peame ja haigutame, on neil sulg peos ja raamat valmis ja töö vili sulab pea suus. Üks niisugune väle kirjatöö on Tartu gümnaasiumi-kooliõpetaja G. Vihgrab'i „Balti sakslased. Nende vahekord Vene riiklikkusega ja maa pärisrahvastega minevikus ja olevikus“. Ta tuleb õigel ajal. Sest sõja tagajärgedel on meie kodumaa omavalitsuse uuendamine kord jälle peale veetõusnud. Vene ringkonnad, kel sõna kaasa rääkida, vaatavad, kust küsimuse tundmaõppimiseks juhatust leida. Ta tabab õige tooni. Vene marurahvuslaste ja Saksa ja Läti ülejoosikute kergeuskliku luiskamise ehk pahatahtliku tõeväänamise kõrval nõuab rahulik, tõsine kirjutamiseviis kuulamist. Ja mis peasi: raamat otsib omale õige seisukoha keerulises Balti küsimuses. Ei kiida pimedast peast üht naabrit ega lao hoopii teist taga, ei näe ühes kehastatud tigidat ega teises säravat valguseinglit, vaid kaalub õiglaselt, otsustab asjalikult, et kummalgi kõlbulist ega ajaloolist õigust ei jätku meid lapsemähkmis kinni hoida ehk meid sundida kokku sulama. Selle vastu seatakse jälle väga õigelt rahvusliku ärkamise sihiks „niisuguste elutingimiste loomine, milles lätlane ja eestlane enesele Lääne-Euroopa kultura õnnistusi võib omandada, ilma et ta oma rahvusliku iseolemise ära kaotaks“ (lhk. 75). Ja selle iseolemise kindlustamiseks ja edendamiseks peab pärisrahvastele ühiseluliselt, rahvuslikult ja kulturaliselt teesid avatama, ilma et see Saksa kaaskodanikkude iseolemist vääraks, ilma et see Vene riiklikkuse mõtet eitaks ja lahkpuüetele viiks. Kui autor kellelegi ülekohut peaks tegema, siis oma rahvale. Siin silmab tema rohkem tõusu- ja edumärka, kui varjukülgi. Loomulikult veab ju veri vere poole ja oma ema vigu näha ja kahjuröömsatele võõrastele tunnistada käib üle tänuliku poja jõu. Siiski oleks just kirjutuse mõjumise pärast tarvilik olnud mõnda saatusrasket sündmust mitte varjata ehk mitte liig kergelt lasta läbi lipsata. Niisugune saatusraske ja tagajärjerikas sündmus on 1905. aasta liikumine. Mis autor lhk. 171 mõõda minnes selle kohta tähendab, ei ulata umbusaldust välja kiikuma, mis Vene valitsevates ringkondades aset on võtnud. Põhjalikum ja avalikum harutamine oleks siin parajal kohal olnud. Selge seisukoha võtmisest ei pääse Läti ega Eesti poliitikused mõõda, kui nad Vene juhtivate ringkondade tagasihoidmata toetuse peale tahavad loota. Saksa ajaloolased ei ole mitte ajavõtteks mitmekõttelisi „Läti revolutsiooni“ ajalugusid ja „Balti revolutsiooni kroonikaid“ kirjutanud ja neid mõjukohtadele juhtinud. Väga kahju, et G. Vihgrab'i mõldu nii põhjalikult orienteerivas kirjatöösse lai mulk on jäänud. Vene lugeja, kes just selle värske, temale tuttavana Balti sündmuse kohta asjatundlikku ja erapooletut peatükki ootab, jääb edaspidigi udusse ehk peab Saksa allikatega leppima, mis teda veel rohkem eksiteede avatelevad.

Raamatu mõttekäiku tähendavad peatükkide pealkirjad ära: Baltimaa elanikkude rahvuslik ja ühiseluline jagunemine; prof. K. Bücher'i arvamine Balti sakste kirjatöödest maa agraarküsimuse kohta; sakste

vähe pärisrahvastega XVIII aastaja lõpuni; põlluseaduste andmine Liivi-
maal 1795—1809; Balti talupoegade „vabastamine“ XIX aastasaja haka-
tusel; Baltimaa põlluseaduste andmine XIX aastasaja keskel; Balti sakste
politika alused kunni XIX aastasaja keskpaigani; Balti sakste seisukoht
maa pärisrahvaste hariduslik-rahvusliku uuestisündimise vastu; Balti
sakste vahekorid Venemaaga ja venelastega XIX aastasaja lõpuni; Balti-
maa ja Saksamaa Balti sakste vaadetes kunni XIX aastasaja lõpuni;
Balti sakste poliitikapüüete peasiht 1905. aastast saadik; Balti saksad ja
Vene riiklikkus 1905. aastast peale; Balti saksad — „Saksa kultura eel-
vägi“. Balti saksad ja sõda 1914; lätlaste ja eestlaste poliitikalised sihid;
rüütelkonna eesõiguste mõju maa poliitikalise ja majanduselise elu peale;
aipus tee Balti sakstele.

See uus käidav tee — et sellega lõpetada — on autori arvates,
kui Balti saksad unistusest ärkaksid, nagu oleksid nad Saksa kultura
eelvägi, nagu võiksid nad siin Saksa olluse ülevõimu poliitikalise autonoo-
mia näol edasi alal hoida ja ennast muust Venemaast eraldada. Saagu
nad Venemaa Saksa tõust kodanikkudeks, siis ei takista neid keegi oma
kulturalist ja rahvuslikku iseolemist rahulikult edasi elamast. Ärgu kat-
sugu nad Venemaad Saksa kultura alla heita, vaid aidaku Vene iseseis-
vat kulturat luua. Kitsamal kodumaal „ei koida varem rahu ja üksmeel,
kunni mitte viimne vahesein „herra“ ja „talupoja“ vahelt ei ole maha
kistud“. Väiksearvuline vähemus ei tohi kauemini ülekohtuste eesõiguste
vara enamuse üle valitseda, kes enesemääramisele küps on. Ühesuguste
õiguste jagamine kõigile kodumaa elanikkudele laseb vana vihavaenu
ununeda, „rahvuslik küsimus“ kaotab oma teravuse — on ju küllalt ühi-
seid kasusid kaitsta — kõigil rahvastel saab võimalikuks ühise kodumaa
heaks koos töötada.

Kas saksad seda tahavad, jõuavad? Kirjanik kahtleb ja kardab,
et nad ka edaspidi niisugusteks jäävad, nagu nad senni on olnud: *sint, ut sunt, aut non sint!* (jäägu nad, nagu nad on, või ärgu olgu sugugi).
Aga autori arvates on niisugune edasielamine sennistel tingimistel ja
endiste ideaalidega täiesti võimatu: *sint, ut non sunt, aut non sint!*
(muutugu nad niisugusteks, nagu nad mitte ei ole, või nad hävinevad).

W. Reiman.

А. П. П е р л и. Числа изъ жизни. Сборникъ арифметическихъ
задачъ и упражненій для начальной школы и для приготовительныхъ
классовъ среднихъ учебныхъ заведеній. I выпускъ. I ступень: Первый
десятокъ. II ступень: Два первыхъ десятка. Цѣна 20 коп. Издание
Т-ва И. Д. Сытина. Москва, 1915. 64 lehekülge, 187 ja 162 ülesannet.

Seesama. II выпускъ. III ступень: Первая сотня. IV ступень:
Предварительный курсъ дробей. Цѣна 25 коп. 104 lehekülge, 387
ja 168 ülesannet.

Seesama. III выпускъ. V ступень: Первая тысяча. Цѣна 20
коп. Москва, 1916. 62 lehekülge, 358 ülesannet.

Seesama. IV выпускъ. VI ступень: Числа любой величины (въ предѣлѣ милліона). Цѣна 20 коп. 64 lehekülge, 400 ülesannet.

Autor loeb oma ülesannetekogu kõige tähtsamaks iseäralduseks ülesannete sisu. Ta usub, et aritmeetika ülesanded siis õpilaste mõistuse harimise ja tahtmise kasvutamise abinõuks võivad saada, kui nende sisu tõsisest elust on võetud. Sellepärast on ka nende raamatukeste sisu jaoks arvud suuremalt osalt nimelt loodusest ja inimese elust võetud ja sellepärast on ka autor oma raamatutele pealkirjaks pannud „Arvud elust“. Näituseks:

1. „Vares haub oma mune 3 nädalat, aga kuldnokk 2 nädalat. Kui palju aega haub vares kuldnokast kauemini?“ (I, 39).

2. „Põllule külitud läätсед idanevad kahe päeva pärast, nisud neli päeva hiljemini ja hernerд 3 päeva veel nisust hiljemini. Mitme päeva pärast idanevad nisud ja hernerд? (Pange need seemned mulla sisse ja vaadeldge nende idanemist!)“ (I, 77).

3. „Kannikesel on 5 õielehte. Mitmel kannikesel on neid kokku 10?“ (I, 168).

4. „Mänd õitseb esimest korda kahekümneaastaselt, kuusk 30 aastat vanemalt, aga sarapuu kuusest 5 korda nooremalt. Mitmeaastaselt õitseb sarapuu esimest korda?“ (III, 22).

5. „Kui merevesi on 3 kraadi Celsiuse järele (30 C.) soe, siis tulevad heeringapojad 40 päeva pärast kudemist kudest välja, aga kui soojus on 10 kraadi, siis 29 päeva varemalt, ja kui soojus 12 kraadi ja rohkem on, siis 34 päeva varemalt kui kolmekraadilises vees. Mitmendal päeval pärast kudemist tulevad heeringapojad kudest välja kümnekraadilises ja 12-kraadilises vees?“ (III, 329).

6. „Mitu dooli kaalub kirjatuvi kiri ühes hanesulega, mille sisse see kiri on pandud, kui tema raskus $\frac{1}{4}$ solotnikku on?“ (III, 384).

7. „Inimese tuiksoon tuikab 75 korda minutis, aga elevandi oma 3 korda aeglasemalt. Mitu tuikamist sünnib inimesel rohkem kui elevandil?“ (V, 11).

8. „Vologdas võib põlluharimine aastas 200 päeva kesta (selle aja jooksul on maa sula, tema soojus üle 0°), aga Odessas on see aeg 85 päeva pikem. Mitu päeva aastas võib põlluharimine Odessas kesta?“ (V, 126).

9. „Sündinud lapse raskus saab kahekordseks 25 nädalat ja 5 päeva pärast sündimist. Sündinud kodujänes raskus saab kahekordseks 30 korda kiiremalt, aga vars tarvitab oma raskuse kahekordseks saamiseks aega 10 korda rohkem kui kodujänes. Mitme päevaga saab sündinud varsa raskus kahekordseks?“ (V, 316).

Juba nende näituste põhjal võib otsustada, et autor mitte kõige õigemale teele ei ole juhtunud. Asjad, millest ta oma ülesannetes kõneleb, võivad väga huvitavad olla, aga kahjuks ei ole neil asjadel enamasti aritmeetika ülesannetega tegemist. Õpitakse ju aritmeetikas arvusid ja nende abimõisteid — summat (ehk kogu), vahet, produkti (ehk tegu)

ja vahekorda — selleks, et nende abil võimalik oleks sellekohasel juhtumisel tarvilikka teadmisi täielikult ära tähendada. Aritmeetika ülesanded peavad nimelt neid juhtumisi õppijatele kätte andma, et õppijatel võimalik oleks oma töö vilja maitsta. Nad peavad esiteks juhatama, mida tuleks õppijal ära lugeda või ära mõõta, et ta saaks äraõpitud arvusid oma lugemise või mõõtmise otsuste täielikuks äratähendamiseks tarvitada. Teiseks peavad aritmeetika ülesanded õppijaid niisuguste tarvilikkude teadmiste otsimisele juhatama, mida vahest küll ka otsekoheste mõõtmise või äralugemise läbi võiks leida, aga mida õppija juba enese või ka teiste enne leitud arvudest kätte saab, nende summa, vahe, produkti või vahekorra kujul.

Herra Perli ülesannetest ei ole ma mitte tahtnud pahemaid siin näituseks tuua, aga nende 9 ülesande hulgas võib ainult teist vähegi kohaseks lugeda. Esimeses, kolmandas, kuuendas ja seitsmendas näituses otsitakse teadmisi, mille tarvilikkus õige kahtlane on, ja neljandas, viiendas, kaheksandas ja üheksandas ei ole antud arvud mitte enne leitud, vaid alles otsitavate arvude järele saadavad. Nendel viimastel ülesannetel võiks ainult siis mõtet olla, kui autoril ka vastused oleksid juure lisatud: siis võiksid õppijad neid ülesandeid otsustades järele katsuda, kas autor neid kokku seades vahest pole eksinud.

Et autor oma raamatud täiesti algupäraselt on kokku seadnud, siis võib seal mõndagi eksitust leiduda. Nendel eksitustel ei ole aga mingit tähendust, sest vaevalt küll hakkab keegi laps autori pakutud teadmisi ära õppima: ülesandest vaadatakse arvud ja mis nendega teha tuleb ja ollakse rõõmus, et sellest ülesandest jälle võib lahkuda. Väga silmapaistev eksitus on juhtunud järgmises ülesandes:

„Hõbedat saadi Venemaal 1909. aastal 941 puuda ja 1910. aastal 906 puuda, kokku 125 596 rubla väärtuses. Kui suur oli 1) hõbeda puuda hind, 2) tema naela hind?“ (VI, 282).

Koguni võimatu on küll järgmine ülesanne:

„Liivimaal püüdis jahimees 7 saarmast kinni. Mitu puuda ja naela kalu oleksid need loomad aasta jooksul ära hävitanud, kui igaüks neist mai (1) kuul 3 puuda 4 naela kalu ära söi?“ (VI, 290).

Ma olen siin ülesannete sisust ainult sellepärast pikemalt kõnelnud, et autor ise seda kõige tähtsamaks peab. Aga abstraktseid — sisuta ülesandeid on nendes raamatukestes küll rohkesti enam kui sisulisi. Nendest paistab välja, nagu ei oleks autoril aritmeetilise arvu mõiste küllalt selge. Ta tahab arvu 2 kujutada ja joonistab selleks koera ja kassi; psühholoogilised arvukujud, mis Rooma numbritesüsteemile aluseks on, ei näi autorile tuttavad olevat; ta kasvatab ohtralt ühega ja jagab ka ühega; kõige lihtsamat murdu seletab ta poole õunaga jne.

Nende märkustega ei taha ma sugugi ütelda, et need raamatukesed kõlbmata on. Nad ei ole sugugi teistest alguskoolidele määratud ülesannetekogudest viletsamad, vaid mitmestki küljest paremad. Sisulistest ülesannetes paistab siin ikkagi nende tüse sisu silma ja sisuta ülesannetes

lähimõeldud kaava, mille järele näituseks viie kordarvud enne nelja ja kolme omi ära õpitakse.

J. Sarv.

„Põllutöölehe“ kirjavara nr. 2 all on Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseltsi kirjastusel 1915. aastal ilmunud raamatuke „Hobuste söötmisses“, kirjutanud kontrollassistent G. Pulk. Raamatuke toob nii mitmekülgset selgitust hobuste pidajatele ja söötjatele hobuste söötmisses. Väga hästi on kontrollassistent G. Pulk selle raamatukese kokku seadnud ja selle juures õieti valitud allikaid tarvitanud. Siin on autor lühedalt kõik osanud ära ütelda, mis hobuste söötmisses tähtis ja tarvilik, ja isegi kõiksugu toitude tarvitamise väärtuse ja portsjonidki osanud 27-leheküljelisesse raamatukesesse ära mahutada.

Üksikasjaliselt ei arva tarvilikuks raamatukese sisu harutama hakata, vaid soovitan seda igähele, kelle jaoks raamat kirjutatud, tundmaõppimiseks. Kõnes olevat raamatukest loen ma kuldteraks põllumehe kirjavaras. Ta on väärt, et teda laiali katsutaks laotada. Hind imeodav: ainult 6 kopikat.

K. Saral.

„Põllutöölehe“ kirjavara nr. 4 — Noorekarja kasvatamine, kontroll-inspektori P. Kallit'i sulest — on 1915. aastal ilmunud. Nimetatud raamatukene on küllalt asjatundlikult kenas järjekorras noorte loomade kasvatamise ja toitmise üle kokku seatud, kuna teda ometigi ei tohi nii õnnestanuks lugeda kui „Põllutöölehe“ kirjavara nr. 2, mis kontroll-assistent Pulk kokku on seadnud.

Herra Kallit'il ei ole korda läinud nõnda lühedalt kui raamatukese ruum lubab kõike ümarguselt ära ütelda, mida ta ehk oleks tahtnud.

Ei hakka sisu ligemalt sõeluma, sest pole ju uusi põhjusemõttelisi küsimusi käsitatud: kuid tähendaksin siiski ühe asja peale: 7. leheküljel soovitab autor mõnede külgehakkavate haiguste laialilagunemise korral vasikat lasta lehma imeda! Lahtiseks jääb aga siin, missuguste tõbede kordadel. Kas leiab autor vastuse?

Muidu tuleb niisugusid raamatukesi väga soovitavaks pidada ja laiali laotada; on ju ka hind odav ja seepärast igähele kättesaadav. Karjakasvatajale on raamatukese sisu õieti tähtis ja küllalt õpetlik.

K. Saral.

Toimetusele saadetud kirjandus.

Hirmu ja õuduse jutud IV. Sis: Frey — Tühi maja, Poe — Juhtumus Ragged Mountains'is. Tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Joh. Aavik. Kirjastus „Reform“ Jurjevis, 1915. 40 lhk.
Watjan kielen äännehistoria. Kirjoittanut Lauri Kettunen. (Eripainos aikakauskirjasta „Suomi“). Helsinki 1915. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Osakeyhtiö. 170+X lhk. Vadjalaste asupaikade kaardiga.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. W. Weski.

Дозволено военною цензурою.

„Postimehe“ trükk, Tartus.